

ALEKSANDER KIKLEWICZ*, MAŁGORZATA KORYTKOWSKA**

*Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej

**Polska Akademia Nauk, Instytut Sławiastyki

Kontrastywne badanie właściwości semantyczno-składniowych czasowników w perspektywie leksykograficznej

Słowa kluczowe: składnia semantyczna/eksplicacyjna; teoria składniowa Stanisława Karolaka; polska szkoła składni semantycznej; schemat eksplicacyjny; składnia konfrontatywna

Key words: semantic/explicative syntax; Stanisław Karolak's syntactic theory; Polish school of semantic syntax; explicative pattern; contrastive syntax

Wstęp

Poruszane w referacie zagadnienia wiążą się z realizacją projektu finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki pt. „Właściwości składniowe czasowników jako baza ich zintegrowanego opisu leksykograficznego (w perspektywie polsko-bułgarsko-rosyjskiej)”, nr grantu 2013/11/B/HS2/03116. Przedmiotem badania są zależności między cechami semantycznymi czasowników (należących do dwóch klas: *verba mentalis* oraz *verba sentiendi*) a spełnianymi przez nie schematami/ wzorcami składniowymi – w perspektywie leksykograficznej i konfrontatywnej. Realizowana w projekcie koncepcja opiera się na teorii składni semantycznej Stanisława Karolaka (1984;

2000; 2002) i bezpośrednio nawiązuje do polskiej szkoły składni semantycznej.

1. Podstawy teoretyczne składni eksplikacyjnej

Za filozoficzną podstawę teorii Karolaka należy uznać neopozytywizm i filozofię analityczną, a w szczególności analizę logiczną języka. Zgodnie z tym kierunkiem nauki u podstaw refleksji nad językiem leży analiza pojęciowa jednostek różnego formatu: morfemów, wyrazów i zdań. Neopozytywizm Karolaka nie zamykał się jednak w obrębie analizy struktur propozycjonalnych (predykatowo-argumentowych) – został zintegrowany z funkcjonalizmem i w pewnym stopniu z empiryzmem: struktury semantyczne są reprezentowane na poziomie reguł porządkowania jednostek w konstrukcjach syntagmatycznych (wyrażeniach predykatywnych), tzn. we frazach realnie reprezentowanych w działalności językowej. W składni Karolaka została tym samym zrealizowana zasada współczesnej lingwistyki funkcjonalnej „od treści do formy”.

Wkład Karolaka polega na syntezie, z jednej strony, semantyki logicznej i, z drugiej strony, dystrybucjonizmu: opis lingwistyczny, w jego przekonaniu, powinien sprowadzać się do pokazania tego, jak kombinatoryka jednostki odzwierciedla jej znaczenie, a w szczególności jak poszczególne pozycje składniowe odzwierciedlają składniki semantyczne, zakodowane w treści znaku (w językoznawstwie słowiańskim idea ta rozpowszechniła się w latach 60–70. XX wieku za sprawą teorii „sens – tekst”, zob. Mielczuk 2013). Karolak zatem uznawał cechy struktur eksplikacyjnych predykatów (a mianowicie pewne aspekty struktur powierzchniowych) za funkcję ich właściwości semantycznych. Rozumiejąc składnię semantyczną jako reprezentację struktury pojęciowej jednostek predykatywnych, na których są ufundowane konstrukcje zdaniowe (zob. Karolak 1999: 628), Karolak pisał:

[...] Semantyka, tak jak ją rozumiemy współcześnie, nie ogranicza się do opisu treści przyporządkowanej formalnym symbolom (wyrażeniom) języka. Opis ich treści jest nieodłączny od opisu ich zdolności do wstępowania we wzajemne związki składniowe stanowiące refleks potencji pojęć do współtworzenia złożonych struktur pojęciowych. Ta dwudzielność semantyki wynika z obiektywnej własności znacznej liczby symboli języków naturalnych, które są symbolami synkategorematicznymi, tzn. semantycznie niezupełnymi (Karolak 2002: 9).

Warto przypomnieć opinię Autora „Składni wyrażen predykatywnych”, że pełna dekompozycja sensu danego wyrażenia predykatywnego na składniki elementarne jest jedyną pewną procedurą adekwatnego ustalenia liczby pozycji argumentowych, jednocześnie jednak wskazywał on na trudności stworzenia aparatu takiej analizy, tak aby nie była ona zagrożona subiektywizmem (Karolak 1984: 54–55). Karolak pisał także o innym typie trudności w zastosowaniu takiego aparatu, które polegają na tym, że nie wszystkie elementy parafrazy analitycznej (przy analizie składnikowej znaczenia leksykalnego) są realizowane powierzchniowo.

2. Semantyczne kryteria analizy walencyjnej

Realizując wspomniany wyżej projekt, staramy się pogłębić świadomość dotyczącą obligatoryjnych cech struktur semantycznych czasowników mentalnych i sentymentalnych, opierając się na przyjętym przez nas modelu analizy struktur semantycznych konstrukcji zdaniowych, ufundowanych na wspomnianych predykatkach. Badanie nasze nie polega na „korpuskularnej” analizie składników semantycznych poszczególnych jednostek leksykalnych, lecz dotyczy ich cech obligatoryjnych w perspektywie zdaniowej (czyli funkcjonalnej). Obiektem opisu są obecne w parafrazach obligatoryjnie implikowane pozycje argumentowe, m.in. w zależności od znaczenia leksykalnego czasownika oraz jego charakterystyki grupowej, np. takiej jak stanowość vs. zdarzeniowość. Na przykład klasa predykatów mentalnych zawiera dwie podklasy, odnoszące się do stanu oraz zdarzenia czy też zbiorów zdarzeń, co znajduje odbicie w pozycjach argumentowych, w ich ilości i specyfice i przejawia się w cechach powierzchniowych struktur zdaniowych.

Realizacja projektu przekonała nas, że przyjęta perspektywa badawcza jest istotna zarówno dla wytyczenia granic zbiorów badanych jednostek (należących do dwóch klas leksykalno-semantycznych), jak i dla kompletowania zbiorów dopuszczalnych struktur propozycjonalnych, charakteryzujących poszczególne jednostki, oraz określenia form ich manifestacji. W centrum uwagi znajdują się struktury eksplikacyjne, dopuszczalne przez poszczególne równoznaczne jednostki predykatywne w każdym języku, por.:

Tabela 1. Schematy eksplikacyjne w ujęciu porównawczym

pol. <i>niepokoić</i> – bułg. <i>безпокоя</i> – ros. <i>беспокоить</i>			
typ predykatu: P (x, q)			
diateza pseudosubiektywna			
SCHEMAT EKSPLIKACYJNY	JĘZYK POLSKI	JĘZYK BULGARSKI	JĘZYK ROSYJSKI
$V V_q \dots, N_x$	<i>Adama niepokoiło (to), że to pytanie padło zbyt późno.</i> <i>Annę niepokoiło, jak / gdy / kiedy słyszała powtarzający się od czasu do czasu dziwny hałas.</i>	<i>Безпокои ме това, че никой от тях не се обажда.</i> <i>Безпокоеше я като чуваше този странен звук.</i>	<i>И беспокоит её то, что на Олимпе должны быть «свои».</i> <i>Нас беспокоит, когда подобного рода проявления проходят в на фоне нарушений прав человека.</i>
$V NV_q \dots, N_x$	<i>Brytyjczyków niepokoiła ekspansja gospodarcza Niemiec.</i>	<i>Неговото присъствие ме безпокоеше.</i>	<i>Вас беспокоит мысль об этой вещи.</i>
$V N_{aq} V_q \dots, N_x$	<i>Niepokoisz mnie jak tak na mnie patrysz.</i>	<i>Ти ме безпокоиш като ме гледаш така.</i>	<i>Слон беспокоит Кривонога, потому что может хоботом выловить проплывающие мимо ценности.</i>
$V N_{aq} NV_q \dots, N_x$	<i>Artysta niepokoi widza zastosowaną techniką.</i> <i>Niepokoi mnie w nim skłonność do lenistwa.</i>	<i>Това дете ме безпокои със своите въпроси.</i>	<i>В нем меня беспокоит непостоянство.</i> <i>Он беспокоит меня своим непостоянством.</i>
$V N_{aq} \emptyset_q, N_x$	<i>Klossa niepokoiły oczy organisty.</i>	<i>Измряла риба безпокои властите в Лос Анжелис.</i>	<i>Меня беспокоит дорога.</i>
$V N_{aq} N_{pq} \emptyset_{pq}, N_x$	<i>Ten chłopiec mnie niepokoi jako pacjent.</i>	<i>Васко ме безпокои като кандидат за този пост.</i>	<i>Он беспокоит меня как пациент.</i>
$V NV_q \dots, \emptyset_x$ [ogólne]	<i>Такie straty niepokoją.</i>	<i>Такива загуби безпокоят.</i>	<i>Старики беспокоили.</i>

Źródło: opracowanie własne

Analizowane w procesie realizacji projektu poszczególne jednostki jako wyrazy hasłowe wchodzą w skład trzech odrębnych baz: bułgarskiej, polskiej i rosyjskiej. Te bazy nie tylko składają się na odrębne, mające własną wartość słowniki syntaktyczne, lecz wiążą się ze sobą poprzez fakt tworzenia semantycznie ekwiwalentnych zdań, a więc stanowią zbiór zintegrowany. W przeważającej ilości wypadków taką ekwiwalencję można stwierdzić, jednak zbiory te nie są całkowicie tożsame. Istotne dla opisu skupionego na płaszczyźnie składniowej braki tożsamyh semantycznie odpowiedników jednostek języka A wiążą się z różnym zakresem gramatyzacji pewnych treści w języku B lub C czy też w ogóle z brakiem gramatyzacji danej kategorii w tych językach. Wspomniane bazy stanowią podstawę dla wniosków o charakterze konfrontatywnym.

Istotnym problemem było opracowanie zasad segmentacji hasła słownikowego, które zawiera struktury składniowe o różnym (według terminologii Karolaka) stopniu zupełności, tworzone przez semantycznie tożsamą jednostkę. Ta zasada jest też podstawą dla rozwiązań problemów polisemii czasowników: w tym przypadku mamy do czynienia z więcej niż jedną jednostką hasłową. Wnioski w tym zakresie wydają się istotne wobec powszechnie stosowanych rozwiązań w słownikach popularnych, w których przy segmentacji hasła przeważnie nie odróżnia się użyć czasownika w strukturach o większym lub mniejszym stopniu zupełności od jego użyć jako jednostki odrębnej semantycznie (więcej o tym: Korytkowska/Kikiewicz 2016: 293 i n.).

3. Problemy opisu konfrontatywnego struktur składniowych

Mimo faktu, iż model Karolaka stanowi zamknięty i spójny system konceptualny, zawierający przejrzyste sformułowane algorytmy eksplikacji semantycznych wyrażen składniowych, to badany w ramach omawianego projektu obszerny materiał językowy z trzech języków słowiańskich niejednokrotnie nasuwa konieczność poszerzenia przyjętego przez Karolaka pola analizy na różnych poziomach, jak również bardziej szczegółowej analizy niektórych zagadnień. Można w związku z tym przykładowo zasygnalizować kilka kwestii.

1. Jednym z głównych problemów składni semantycznej jest ustalenie charakterystyki argumentowej jednostek predykatywnych oraz kwalifikowanie pewnych syntaktémów jako takich, które tę strukturę realizują. Pojawia się tu więc wciąż dyskutowany problem granicy między pozycjami obligatoryjnymi (argumentowymi) a dodanymi (adiunktywnymi). Granica ta, jak wiadomo, bywa nieostra i jest zauważalna szczególnie w zbiorze *verba sentiendi* (por. też Korytkowska 2016). Występujące w niektórych strukturach zdaniowych człony o formalnych cechach pozycji przyłączonej (wprowadzane do struktury powierzchniowej zdania za pomocą spójników przyczynowych) reprezentują ujawniającą się w parafrazach funkcję argumentów na poziomie struktury głębokiej, w której przyczyna/źródło/obiekt uczucia jest członem obligatoryjnym. Wskazują na to następujące przykłady:

$V N_x, V_q \dots$ *Bogdan cieszył się (tym / z tego / z powodu tego), że wreszcie wrócił do domu.*

$V N_x, NV_q \dots$ *Bogdan cieszył się z powrotu do domu / z powodu powrotu do domu.*

$V N_x, N_{aq} \emptyset_q$ *Dziecko cieszy się nową zabawką / z nowej zabawki / z powodu nowej zabawki.*

2. Subkategoryzacja badanych zbiorów obejmuje te kategorie, które przejawiają się formalnie w strukturach zdaniowych. Jedną z takich kategorii, uwzględnionych w „Składni” Karolaka, jest kategoria temporalności jako relacja odniesiona do aktualnej osi czasu. Okazuje się, że opis konfrontatywny ujawnia potrzebę uwzględnienia także podkategorii czasu wewnętrznego, realizowanej poprzez aspekt semantyczny. Dotyczy to kategorii czysto aspektualnych (jak np. inchoatywność), jak też kategorii zawierających komponenty pozaaspektualne (np. modyfikacyjne). Z konfrontatywnego punktu widzenia interesujące jest to, że 1) badane języki mają szerszą lub węższą dystrybucję danego typu aspektualnego; 2) dana podklasa w jednym z języków w ogóle nie występuje lub jej dystrybucja jest inna. Fakty te są m.in. przyczyną asymetrii zbiorów w porównywanych językach. W przypadku braku odpowiednika najściślejszą aproksymację stanowi zdanie o cechach parafrazy analitycznej, zawierające czasownik uboższy semantycznie. Na przykład:

$V N_x, V_q \dots, N_t$

pol. *Anna całą noc przedumała (nad tym / o tym), jak poradzić sobie w tej sytuacji.*

ros. *Иван всю ночь продумал (о том), как исправить ситуацию.*

bułg. – brak odpowiednika leksykalnego; aproksymacja:

Ана мислеше цяла ноц (за това), как може да се справи при това положение.

$V N_x, \emptyset \dots, N_t$

pol. *Pułkownik przemedytował całą noc.*

ros. *Полковник промедитировал всю ночь.*

bułg. – brak odpowiednika leksykalnego; aproksymacja:

Полковник медитира цяла ноц.

Implikowany przez prefiks *prze-* w języku polskim, *непе-* w języku rosyjskim odcinek czasu w czasowniku perduratywnym jest uściślony w formie obligatoryjnego w strukturze zdaniowej syntaktemu N_t – jego brak powoduje niepoprawność konstrukcji zdaniowej. Takie czasowniki są w języku bułgarskim sporadyczne, a w klasie *verba mentalis* ich brak, toteż aproksymację znaczenia zdań z czasownikami perduratywnymi stanowią jednostki semantycznie prostsze, w tym wypadku np. *мисля* i struktury zdaniowe, w których występuje syntaktem odnoszący się do odcinka czasu (por. przykład wyżej; zob. także: Karolak 2003: 163; Korytkowska/Sułkowska 2008). Por. przykłady niedopuszczalnych struktur zdaniowych:

pol. **Anna przemarzyła.*

pol. **Jan przedumał.*

pol. **Pułkownik przemedytował.*

ros. **Анна промечтала.*

ros. **Иван продумал.*

ros. **Полковник промедитировал.*

Innym przykładem mogłaby być też kategoria inchoatywności, której wykładniki mają odmienną dystrybucję i frekwencję m.in. w języku polskim i bułgarskim.

Uwzględnienie zjawisk powiązanych z kategorią aspektu jest ważne nie tylko z powodu tego, że mogą one być źródłem asymetrii zbiorów jednostek w porównywanych językach, ale także ze względu na potrzebę analizy pewnych zjawisk dotyczących tworzenia struktur niepełnych, które są obecne we wszystkich badanych językach. Do takich zjawisk należy na przykład opis korelacji między bezkontekstowym brakiem wypełnienia pozycji argumentu propozycjonalnego (*q*) oraz zjawiskami aspektualnymi. Istnieje zależność braku wypełnienia tej pozycji od dominanty ciągłej w strukturze semantycznej czasowników niedokonanych (o różnym stopniu złożoności komponentów aspektualnych)¹, por.:

Andrzej myśli. vs **Andrzej wymyślił.*

Chory cierpi. vs **Chory wycierpiał.*

3. W perspektywie konfrontatywnej istotne jest objęcie opisem lokalizacji pozycji argumentowych w badanych klasach czasowników. W tym zakresie szczególną uwagę trzeba zwrócić na zjawisko diatezy – podstawowej (aktywnej) i pochodnej (pseudosubiektywnej oraz afektywnej), o którym Karolak pisał, ale które nie zostało w jego modelu należycie zoperacjonalizowane. Chodzi o różne pozycjonowanie argumentu o funkcji experiencera:

a) w zakresie czasowników mentalnych:

Автор исследует причины трагедии. [diateza podstawowa/aktywna]

Меня интересует, куда движется наша наука. [diateza podstawowa/aktywna]

Мне кажется, что он поступил правильно. [diateza podstawowa/aktywna]

b) w zakresie czasowników emotywnych:

Они веселились оттого, что им было хорошо. [diateza podstawowa/aktywna]

Сама мысль об их похожести возмущала меня. [diateza podstawowa/aktywna]

¹ O koncepcji aspektów złożonych por. Karolak 2008.

Мне Нравится, Что Вы Больны Не Мной. [diateza podstawowa/aktywna]

Typom diatetycznym przysługuje różna dystrybucja zarówno w poszczególnych klasach leksykalno-semantycznych, jak i w różnych językach. Tak więc poniższa tabela przedstawia dane o liczbie czasowników współczesnego języka rosyjskiego (należących do klas *verba cogitandi* oraz *verba sentiendi*) realizujących wspomniane wyżej typy diatetyczne.

Tabela 2. Dane ilościowe o konstrukcjach diatezy podstawowej i pochodnej w języku rosyjskim

Verba cogitandi			Verba sentiendi		
Diateza podstawowa (aktywna)	Diateza pochodna		Diateza podstawowa (aktywna)	Diateza pochodna	
	Diateza pseudosubiektywna ($x \rightarrow \text{Nacc}$)	Diateza afektywna ($x \rightarrow \text{Ndat}$)		Diateza pseudosubiektywna ($x \rightarrow \text{Nacc}$)	Diateza afektywna ($x \rightarrow \text{Ndat}$)
303	11	54	215	101	10
	65			111	
368			326		
82,34%	2,99%	14,67%	65,95%	30,98%	3,07%
	17,66%			34,05%	
100%			100%		

Źródło: opracowanie własne.

Jak widać, w zakresie *verba sentiendi* udział konstrukcji diatezy pochodnej jest dwukrotnie większy w porównaniu z klasą *verba cogitandi*, a więc czasowniki emotywnie mają większą predyspozycję do transferu *experientera* w pozycję dopełnienia. Druga osobliwość tych klas polega na tym, że czasowniki mentalne częściej tworzą konstrukcje diatezy afektywnej, czyli z celownikiem jako formą reprezentacji *experientera*, podczas gdy w grupie czasowników emotywnych w takich konstrukcjach występuje jedynie około 3% jednostek; w tym drugim przypadku transfer *experientera* w pozycję dopełnienia jest przeważnie realizowany za pomocą grup nominalnych w bierniku.

Różnice zachodzą także w aspekcie kontrastywnym: w języku rosyjskim diateza afektywna w konstrukcjach z czasownikami mentalnymi ma charakter dość regularny, podczas gdy w języku polskim ten typ gramatycznej strukturalizacji zdania jest mniej rozpowszechniony, por.:

- ros. *Новый курс мне представляется реализацией всех наших проектов. // Я представляю (себе) новый курс как реализацию всех наших проектов.*
- pol. **Nowy kurs przedstawia mi się realizacją / Nowy kurs przedstawia mi się jako realizacja wszystkich naszych projektów. // Przedstawiam (sobie) kurs jako realizację wszystkich naszych projektów.*
- pol. **Nowy kurs wyobraża mi się realizacją / Nowy kurs wyobraża mi się jako realizacja wszystkich naszych projektów. // Wyobrażam (sobie) kurs jako realizację wszystkich naszych projektów.*
- pol. *Nowy kurs jawi mi się jako realizacja wszystkich naszych projektów. // [brak diatezy aktywnej z tym czasownikiem].*
- pol. *Nowy kurs wydaje mi się realizacją wszystkich naszych projektów. // [brak diatezy aktywnej z tym czasownikiem].*
- ros. *[кому-то] Думается, что привлечение капиталов из России отвечает интересам развития латвийской экономики. // Я думаю, что привлечение капиталов из России отвечает интересам развития латвийской экономики.*
- pol. **[komuś] Myśli się², że przyciąganie kapitałów z Rosji odpowiada interesom rozwoju łotewskiej gospodarki. // Myślę, że przyciąganie kapitałów z Rosji odpowiada interesom rozwoju łotewskiej gospodarki.*
- pol. *[niepełny odpowiednik] Wydaje mi się, że przyciąganie kapitałów z Rosji odpowiada interesom rozwoju łotewskiej gospodarki. // [brak diatezy aktywnej z tym czasownikiem]*

---

² W odróżnieniu od języka polskiego, w którym zawierające się konstrukcje (z wyzerowaną pozycją pierwszego argumentu) mają charakter twierdzeń ogólnych (zob. Kaleta 1995: 365), w języku rosyjskim cecha wyrażona czasownikiem mentalnym w takich konstrukcjach dotyczy wyznaczonej (określonej) osoby: *Думается, что...* znaczy 'Ja, nadawca komunikatu, myślę, że...'

4. Perspektywy zastosowania modelu składni eksplikacyjnej

Zaproponowany przez Karolaka model składni semantycznej (traktowany przez nas także jako składnia eksplikacyjna) może być punktem wyjściowym wielu zastosowań. Część zagadnień już znalazła swoje odzwierciedlenie w publikacjach polskiej szkoły składni semantycznej, a w szczególności członków zespołu realizującego wspomniany na początku projekt: Kiklewicz 2014; 2015; 2016a; 2016b; Kiklewicz/Korytkowska 2010; 2012; 2013a; 2013b; Kokot-Góra 2015a; 2015b; Korytkowska 1992; Korytkowska/Kiklewicz 2013; Korytkowska/Małdziewa 2002; Nikolowska 2012; Papierz 2013; Zatorska 2013 i in. W szczególności można wyodrębnić kilka perspektyw badawczych, związanych z tym modelem składni.

Perspektywa leksykograficzna owocuje opracowaniem słowników syntaktycznych (zaliczamy do tych prac także nasze bazy czasowników mentalnych i emotywnych języka bułgarskiego, polskiego i rosyjskiego); istotnym wkładem jest tu też praca nad zasadami segmentacji haseł oraz zasadami egzemplifikacji w strukturze słowników opisowych, co stanowi do dziś poważny problem leksykologiczny i leksykograficzny.

Perspektywa konfrontatywna stwarza możliwości badań typologicznych języków w zakresie reguł eksplicytacji bazowych struktur propozycjonalno-semantycznych – w odniesieniu do wybranych struktur i wybranych wykładników leksykalnych.

Perspektywa semantyczna pozwala na uwzględnienie polisemii czasowników i opis uwarunkowanych polisemią zróżnicowań walencyjnych (na poziomie struktur propozycjonalnych, schematów eksplikacyjnych, schematów zdaniowych oraz cech selekcyjnych).

Przy perspektywie stylistycznej badanie skupia się na odmiennej realizacji struktur propozycjonalnych w wybranych stylach funkcjonalnych (np. w polskich i rosyjskich tekstach forów internetowych).

Perspektywa statystyczna umożliwia określenie stopnia regularności realizacji schematów eksplikacyjnych ze względu na reprezentacyjność w systemie języka (liczbę reprezentujących dany model składniowy jednostek leksykalnych) oraz ze względu na częstość występowania w tekstach; w tym drugim przypadku perspektywa statystyczna może być połączona z analizą korpusową – gromadzeniem materiału źródłowego w oparciu o korpusy internetowe.

Perspektywa kate g o r e m a t y c z n a u j m u j e z a l e ̄ z n o ̄ s c i w ł a ̄ s c i w o ̄ s c i w a l e n c y j n y c h c z a s o w n i k o ̄ w o d i c h s t a t u s o ̄ w n o m i n a t y w n y c h , t a k i c h j a k n p . c z a s o w n i k i s y n t e t y c z n e v s . a n a l i t y c z n e , j a k r o ̄ w n i e ̄ z o d i c h p r z y n a l e ̄ z n o ̄ s c i d o o k r e ̄ s ł o n e j k l a s y l e k s y k a l n o - s e m a n t y c z n e j .

Zakończenie

Model skł adni semantycznej (eksplikacyjnej) Karolaka polega na tym, aby pojęciom złożonym, o strukturze propozycjonalnej (predykatowo-argumentowej), tworzącym pewien tezaurs semantyczny danego języka naturalnego, przyporządkować wyrażenia zdaniowe jako niesprzeczne z systemem języka (w szczególności z normą literacką) reprezentacje formalne. Reprezentacje owe są definiowane w terminach klas gramatycznych, takich jak *N*, *V*, *NV*, *VI*, *Pron* i in. Koncepcja ta, wzbogacona o eksplikacje formalno-gramatyczne (m.in. w postaci schematów zdaniowych), jak również o cechy selekcyjne czasowników, pozwala na szeroko zakrojone badanie konfrontatywne języków słowiańskich, którego rezultaty dotyczą jednocześnie kilku obszarów badań lingwistycznych: 1) umożliwia pozyskanie naukowo relewantnej informacji o przyporządkowaniu cech walencyjnych nie tylko poszczególnym jednostkom leksykalnym, lecz także określonym klasom leksykalno-semantycznym, przy założeniu pewnej dyspersji wewnątrz klas; 2) pokazuje możliwości gramatyzacji pozycji argumentowych, szczególnie pozycji argumentu propozycjonalnego, w różnych językach, w szczególności stopnia kompresji jego formy gramatycznej, w tym dopuszczalności lub niedopuszczalności wyzerowania pozycji argumentowych; 3) ukazuje typy zależności właściwości walencyjnych wyrazów od procesów ich derywacji semantycznej (czyli polisemantyzacji); 4) owocuje powstaniem słowników syntaktycznych (w tym dwu- i wielojęzycznych), jak również możliwością udoskonalenia współczesnej praktyki leksykografii popularnej, polegającego na wprowadzeniu klarownych i naukowo zdeterminowanych zasad segmentacji hasła słownika, w szczególności porządku egzemplifikacji.

Bibliografia

- KALETA Z., 1995, *Gramatyka języka polskiego dla cudzoziemców*, Kraków: Wydawnictwo UJ.
- KAROLAK S., 1984, Składnia wyrażen predykatywnych, w: Z. Topolińska (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 11–212.
- KAROLAK S., 1999, Walencja, w: K. Polański (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław: Ossolineum, s. 629–630.
- KAROLAK S., 2001, *Od semantyki do gramatyki. Wybór rozpraw*, Warszawa: Instytut Sławistyki PAN.
- KAROLAK, S., 2002, *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*, Warszawa: Instytut Sławistyki PAN.
- KAROLAK S., 2008, *Semantyczna kategoria aspektu*, [w serii:] *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 8, Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- KIKLEWICZ A., 2014, Nowe gatunki – nowa składnia? Realizacja podstawowych struktur zdaniowych w tekstach forów internetowych (na przykładzie zdań z *verba cogitandi*), w: D. Scheller-Boltz (red.), *Die polnische Sprache – 25 Jahre nach der Wende*, Hildesheim / Zürich / New York: Georg Olms Verlag, s. 285–310.
- KIKLEWICZ A., 2015, Синтаксическая информация в лексикографическом описании слова (на примере ментальных глаголов), w: A. Kamalova (red.), *Русская лексикография вчера, сегодня, завтра*, Olsztyn: CBEW, s. 33–57.
- KIKLEWICZ A., 2016a, Русский язык в модели экспликативного синтаксиса, *Przegląd Wschodnioeuropejski VII/1*, s. 133–152.
- KIKLEWICZ A., 2016b, Синтаксические характеристики русских и польских интернет-форумов (на материале простых и сложных предложений с ментальными предикатами), in: B. Tosović, A. Wonisch (Hrsg.), *Interaktion von Internet und Stilistik, Internet und Stil*, Graz: Institut für Slawistik, s. 93–110.
- KIKLEWICZ A., KORYTKOWSKA M. (red.), 2010, *Podstawowe struktury zdaniowe języków słowiańskich: białoruski, bułgarski, polski*, Olsztyn: CBEW.
- KIKLEWICZ A., KORYTKOWSKA M., 2012, Экспликативный синтаксис как информационная база лексико-графического описания глаголов (на материале польского и русского языков), *Acta Linguistica Petropolitana VIII (3)*, s. 279–297.
- KIKLEWICZ A., KORYTKOWSKA M., 2013a, Modelowanie płaszczyzny syntaktycznej a segmentacja hasła słownikowego (na przykładzie języków słowiańskich), *Biuletyn PTJ LXVIII*, s. 49–68.
- KIKLEWICZ A., KORYTKOWSKA M., 2013b, Моделирование синтаксической структуры как основа сегментации словарной статьи. w: J. Lubocha-Kruglik/M. Borek

- (red.), *Konfrontacje składniowe. Nowe fakty, nowe idee*, Katowice: Wydawnictwo UŚ, s. 159–170.
- KOKOT-GÓRA K., 2015a, Łączliwość leksykalna jako realizacja struktury semantycznej wyrazu (na przykładzie kolokacji rzeczownika nagroda), w: I. Kosek, R. Makarewicz, K. Zawilska (red.), *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji*, t. 5, Olsztyn: Wydawnictwo UWM, s. 114–125.
- KOKOT-GÓRA K., 2015a, Nagroda and nagradzanie (reward and awarding a prize) in a semantic syntax model, *Prace Językoznawcze VII/4*, s. 24–40.
- KORYTKOWSKA M., 1992, *Typy pozycji predykatowo-argumentowych*, [w serii:] *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 5, Warszawa: Instytut Sławiastyki PAN.
- KORYTKOWSKA M., 2017, Intensja czy ekstensja? (o pewnych dylematach przy analizie struktur predykatowo-argumentowych), *Prace Filologiczne LXX*, s. 111–125.
- KORYTKOWSKA M., KIKLEWICZ A., 2013, O modelu składni semantycznej w perspektywie opisu leksykograficznego czasowników (na materiale języka bułgarskiego i polskiego), w: L. Krumova-Cvetkova et al. (red.), *70 Years Bulgarian Academic Lexicography*, Sofia: BAN, s. 124–132.
- KORYTKOWSKA M., KIKLEWICZ A., 2016, Opis właściwości walencyjnych czasowników na podstawie teorii składni eksplikacyjnej – problemy konfrontatywne i leksykograficzne (na przykładzie języka bułgarskiego, polskiego i rosyjskiego), w: K. Skwarska, E. Kaczmarska (red.), *Výzkum slovesné valency ve slovanských zemích*, Praha: Slovanský ústav AV ČR, s. 291–304.
- KORYTKOWSKA M., MAŁDŻIEWA W., 2002, *Od zdania złożonego do zdania pojedynczego (nominalizacja argumentu propozycjonalnego w języku polskim i bułgarskim)*, Toruń: Wydawnictwo UMK.
- KORYTKOWSKA M., MAZURKIEWICZ-SUŁKOWSKA J., 2014, O konfrontatywnym badaniu polskich i bułgarskich czasowników mentalnych, *Rocznik Sławistyczny 63*, s. 47–76.
- MAZURKIEWICZ-SUŁKOWSKA J., 2008, *Wyrażanie kategorii inchoatywności w językach polskim, bułgarskim i białoruskim*, Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- MIELCZUK I. A. [= Мельчук И. А.] (2013), *Опыт теории лингвистических моделей «Смысл – текст»*, Москва: Языки русской культуры.
- NIKOŁOWSKA B. [= Николовска В.], 2012, Полска семантичка синтакса, *Прилози (Contributions) XXXVI (1–2)*, s. 235–254.
- PAPIERZ M., 2013, *Podstawowe struktury składniowe współczesnego języka słowackiego*, Kraków: Wydawnictwo UJ.
- ZATORSKA A., 2013, *Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową*, Łódź: Wydawnictwo UŁ.

**A contrastive research of semantic and syntactic properties
of verbs from the lexicographical perspective**

(summary)

The authors present several assumptions and problems arising from the implementation of the research project, the subject of which is the comparative analysis of grammatical explicative patterns of propositional structures encoded in the meaning of verbs which belong to the two classes: *verba cogitandi* and *verba sentiendi* in the contemporary Slavonic languages: Bulgarian, Polish and Russian. Based on the theory of syntax by Stanisław Karolak (1984; 2002), the authors have created integrated syntactic dictionaries of verbs of these classes in the three languages as a foundation of their contrastive research. The article presents the main problems dealt with the research project which pertain to the phenomenon of polysemy from the syntactic perspective, the segmentation of dictionary entries, the syntactic interpretation of internal temporality, the realization of diathesis, as well as the admissibility of various degrees of the compression of propositional argument.

